

A kiadvány 2020. 06. 08-tól 2025. 08. 31-ig tankönyvi engedélyt kapott a TKV/3152-6/2020. számú határozattal.

A tankönyv megfelel a Kormány 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról megnevezésű jogszabály alapján készült Kerettanterv az általános iskola 5–8. évfolyama számára megnevezésű kerettanterv magyar nyelv és irodalom tantárgy előírásainak.

A tankönyvvé nyilvánítási eljárásban kirendelt szakértő: Nádasi Ildikó

Tananyagfejlesztő: Radócné Bálint Ildikó
Kerettantervi szakértő, lektor: dr. Kiss Gabriella
Fedélterv: Slezák Ilona
Látvány- és tipográfiai terv: Vámos Norbert, Névery Tibor
Illusztráció: Cynomys Grafikai Stúdió
Képek: © Shutterstock, © FORTEPAN, © Nemzeti Filmintézet – Filmarchívum
Fedéllusztráció: Cynomys Grafikai Stúdió

Szerkesztették az Oktatási Hivatal Tankönyvfejlesztési Osztályának munkatársai.

A tankönyv szerkesztői ezúton is köszönetet mondanak azoknak az íróknak, költőknek, képzőművészeknek, akiknek alkotásai tankönyveinket gazdagítják.

© Oktatási Hivatal, 2020

ISBN 978-615-81552-9-8

Oktatási Hivatal
1055 Budapest, Szalay utca 10–14.
Telefon: (+36-1) 374-2100
E-mail: tankonyv@oh.gov.hu

A kiadásért felel: Brassói Sándor mb. elnök
Raktári szám: OH-MIRO5TB
Tankönyvkiadási osztályvezető: Horváth Zoltán Ákos
Műszaki szerkesztő: Széll Ildikó
Nyomdai előkészítés: WOW Stúdió (Névery Tibor)
Terjedelem: 20,02 (A/5) ív, tömeg: 410 gramm
1. kiadás, 2022

A könyvben felhasználtuk az *Irodalom 5. tankönyv az 5. évfolyam számára*. (Szerzők: Radócné Bálint Ildikó – Virág Gyuláné, raktári szám: AP-050513), valamint az *Irodalom 6. tankönyv a 6. évfolyam számára* (Szerzők: Radócné Bálint Ildikó – Virág Gyuláné, raktári szám: AP-060514) című műveket.

Ez a tankönyv a Széchenyi 2020 Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program EFOP-3.2.2-VEKOP-15-2016-00001 számú, „A köznevelés tartalmi szabályozóinak megfelelő tankönyvek, taneszközök fejlesztése és digitális tartalomfejlesztés” című projektje keretében készült. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Gyártás: Könyvtárellátó Nonprofit Kft.

Nyomta és kötötte:
Felelős vezető:
A nyomdai megrendelés törzsszáma:

Kedves 5. osztályos tanuló!

Az irodalom számodra új tantárgy, bár az olvasásórákon már sok mesével, elbeszéléssel és verssel ismerkedtél meg. Az ötödik osztályban bővítheted korábbi ismereteidet, hiszen részletesebben tanulsz majd a műfajokról, a költői nyelv eszközeiről is.

Ebben a tanévben sok érdekes és izgalmas olvasnivaló vár rád. Megismerkedhetsz Petőfi Sándor felejthetetlen alkotásával, a *János vitézzel* is. A mítoszokat, a bibliai történeteket és *A Pál utcai fiúkat* a legtöbb gyerek szívesen olvassa. Bízunk benne, hogy te is közéjük fogsz tartozni. Reméljük, hogy az olvasott művek szereplőit megszereted, és kíváncsi leszel a sorsukra, hisz az irodalom mindig újabb és újabb fordulatokat tartogat számodra.

A tanulásban nagy segítségedre lesz a tankönyved. Minden fejezet elején egy bevezetőt találsz, amelyből megtudhatod, miről fogsz tanulni a következő órákon. A fejezeteket pedig összefoglalás zárja, amely megkönnyíti az ismétlést, a tanultak rendszerezését. A *Kuckóban* kiegészítő anyagokat (ismereteket és műveket) ajánlunk neked. A művekhez kapcsolódva a rózsaszínű háttérben olyan szövegeket találsz, amelyeket olvasmányoknak szántunk, és szeretnénk, ha azok újabb kutatómunkára ösztönöznének téged.

Sok kérdés és feladat segíti a művek feldolgozását, melyeket két nagy csoportba soroltunk. A kék alapon lévő *Feladatok, kérdések* főleg az olvasott szövegek cselekményére, szereplőire és idejére kérdeznek rá. A sárga színű *Kapcsolódó* feladatai pedig szómagyarázatra biztatnak, de kutató, játékos feladatokat is találsz itt. Sokszor leszünk kíváncsiak a véleményedre, például arra, hogy te miként döntenél abban a helyzetben, amely a szereplőt is próbára tette.

A feladatok előtt jeleket találsz, ezek alapján dolgozhatsz önállóan vagy

●● páros munkában, illetve

●●● csoportmunkában.

A -et látva a füzetben dolgozz!

Keress a könyvtárban és az interneten olyan szótárakat, kézikönyveket, gyűjteményeket, amelyek segítségedre lesznek ennek a varázslatos világnak a megértésében! Ezekből gyűjtöttünk össze néhányat a következő oldalon.

Bízunk benne, hogy a tankönyv hasznos útikalauzod lesz irodalmi barangolásaid során. Jó munkát, kitartó türelmet, az olvasáshoz sok örömet kívánunk!

A tankönyv készítői

Ajánlott kézikönyvek és más hasznos olvasnivalók

Magyar értelmező kéziszótár (főszerk. Pusztai Ferenc, Akadémiai Kiadó, 2014)

Magyar néprajzi lexikon (szerk. Ortutay Gyula, Akadémiai Kiadó, 1977–1982)

Bakos Ferenc: *Idegen szavak és kifejezések szótára* (Akadémiai Kiadó, 2007)

Gecse Gusztáv: *Bibliai történetek* (Kossuth Könyvkiadó, 1981)

Illyés Gyula: *Hetvenhét magyar népmese* (Móra Könyvkiadó, 2019)

Kálmán Béla: *A nevek világa* (Sprinter – Sunbooks, 2003)

László Gyula: *50 rajz a honfoglalókról* (Kairosz Könyvkiadó, 2019)

Lengyel Dénes: *Régi magyar mondák* (Móra Könyvkiadó, 1985)

O. Nagy Gábor: *Magyar szólások és közmondások* (Akkord Kiadó, 2019)

O. Nagy Gábor – Ruzsiczky Éva: *Magyar szinonimaszótár* (Akadémiai Kiadó, 2007)

Tótfalusi István: *Ki kicsoda az antik mítoszokban* (Móra Könyvkiadó, 1993)

Trencsényi-Waldapfel Imre: *Görög regék és mondák* (Móra Könyvkiadó, 2003)

A könyvek varázsa

Mint a csillagokat a távcsövek,
úgy húztam körém, s egyre közelebb,
könyveken át a Világ Tényeit:
éj-nap olvastam. Mindent! Hajnalig,
kis lámpa mellett, s függönyözve
a konyhánk ajtaját. Boldogság, soha-
nem-álmodott, töltött be: Nemcsak én
vagyok (ha vagyok) bolond! Mint a fény
mihelyt szabad, oly határtalanul
tágult a lelkem, nőtt, már messze túl
kíváncsiságban s reményeiben
iskolán s minden hasznon: Végtelen
nyílt elem, hisz most eszközt, szárnyakat
kaptam, repülni, s törni záratokat:
az Irodalmat: születő, arany
lángok zsúfoltak, gyermekmód ugyan,
de úgy, ahogy az első távcsövek
tömték új csillagokkal az eget.

(Szabó Lőrinc: Olvasás)

Az **olvasás** sok ember számára **szellemi élményt**, kimeríthetetlen **örömforrást jelent**. Az olvasni szerető embereket meghitt viszony, igazi barátság fűzi a könyvekhez. Számukra **a könyv érték**: igazi kincs, az a szellemi táplálék, ami nélkül éppúgy nem létezhetnek, mint ahogy a testet tápláló élelem nélkül sem.

A bevezető fejezet két alkotása – Móra Ferenc és Michael Ende¹ írása – olyan helyzeteket mutat be, ahol a szereplőket meghitt kapcsolat fűzi a könyvekhez. Életük meghatározó részévé válik az olvasás, és el sem tudják képzelni a mindennapjaikat könyvek nélkül.

Bízunk benne, hogy te is közéjük tartozol, és te is magadénak érzed Fekete István² *A könyv* című írásának idézett gondolait: „Szeretem a könyvet, és hiszek benne. Sokszor tudom, hogy nem igaz, de ezt mondani mégse merem, mert az a másik, aki írta, álmában vagy ébren úgy is láthatta, ahogy leírta. Szeretem a könyvet, és úgy nézek rá mindig, mint a csodára. Mint elmúlt vagy élő lelkek néma- vagy hangosfilmjére, titkos jelekbe zárt örömeire vagy fájdalmára.”

Ezeknek a csodáknak a megismerésére és megszeretésére hívunk téged is – nemcsak a fejezetben szereplő két mű, hanem irodalomkönyvünk minden egyes alkotásának az elolvasása során.

Kuckó – Olvassunk együtt! – Móra Ferenc: *A századik könyv*

Mikor kisdéák³ koromban az első bizonyítványt hazavittem, az édesapám örömeiben olyan barackot nyomott a fejemre, hogy csak úgy ropogott.

– Ember vagy a talpadon – mondta hozzá –, most már megérdemled, hogy megmutassam a könyvtáramat.

Azzal megfogta a kezemet és bevezetett a tisztaszobába.⁴ Jártam már én ott máskor is, de sose láttam a könyvtárt. Most is hiába nézelődtem utána, híre sem volt ott egy könyvespolcnak.

– Szegény szántóvetőnek gerendán a könyvtára – okosított fel édesapám, a székre állva leszedgette a könyveket a mestergerendáról.⁵

Volt ott könyv jó nyalábbal,⁶ ócskább, újabb, vékonyabb, vastagabb, cifrább, szegényesebb.

– Válassz egyet magadnak – biztatott édesapám –, de csak okosan avval a kis ésszel.

Biz én nem okosan választottam. Azt kaptam föl, amelyiknek legszebb volt a táblája. Csupa virág, meg pillangó. Valami virágkereskedésnek az árjegyzéke volt.

– No, ezt szépen kiválasztottad – nevetett édesapám. – Meglátom, mire mégy vele.

Megbirkóztam én azzal is, ha egy hónapig tartott is. De akkorra olyan virágtudós lettem, hogy apámuram elbámult bele.

¹ Michael Ende [mihael ende]: a szögletes zárójelben az idegen szavak kiejtését közöljük

² Fekete István életútjával és munkásságával majd *A koppányi aga testamentuma* című műve során fogsz megismerkedni

³ kisdéák (diák): első osztályos tanuló

⁴ tisztaszoba: a falusi háznak csak vendégfogadásra használt szobája

⁵ mestergerenda: a főfalakra támaszkodó nagy, erős fagerenda, amely a földemet (vízszintes teherhordó szerkezet) tartja

⁶ nyaláb: valamiből (két karral) egybefogható nagyobb csomó

– Ezt már szeretem – veregette meg a vállamat. – Jóraláló méhecske a gyim-gyomban is megtalálja a mézet. Hanem most majd én választok neked könyvet, olyant, amelyik csupa lépes méz lesz.

Verses könyv volt az, tele nekem való versekkel, harmatosokkal, mint a hajnalka virág, csengő-bongókkal, mint a reggeli harangszó. Estélig átsuhantam fölöttük, mint a fecske a víz fölött.

Hanem édesapám nem dicsért meg a nagy sietségért. Inkább megcsóválta a fejét.

– Nem jól van ez így, fiamuram. Nem fecskemódra kell átsurranni a könyvön. Meg is kell abban merülni.

Addig olvagattam aztán a verses könyvem, hogy utoljára kívülről tudtam az egészet. Nem is tudott az iskolában senki annyi verset, mint én. Kaptam is a második esztendő végén annyi jutalomkönyvet, hogy alig bírtam haza.

– Az én könyvtáram még egészen elszégyelli magát a tied mellett – mosolygott az apám.
– Mit szólnál hozzá, ha azt is neked adnám?

Nem tudtam én semmit sem szólni az örömtől, csak kapkodtam hol az egyik könyvhöz, hol a másikhoz. S addig nem volt nyugtom, míg az édesanyám a régi fazekas polcot nekem nem adta könyvtárnak. Akkor aztán nem cseréltem volna a szolgabíróval¹ se. Beraktam a könyveimet szép sorjába, ragasztottam rájuk számot is, s azt pingáltam a polc fölé piros plajbással:² az én könyvtáram.

Attól fogva az egész iskola csudájára járt a könyvtáramnak, kölcsön is kéregettek belőle, s nemsokára mindenki több hasznát vette, mint a könyvtáros úr. Én már akkor nem győztem olvasni, csak úgy feléből-harmadából lapoztam át a könyveimet. Minden eszem-kedvem azon volt, hogy minél több legyen a könyvem.

Mire nagyobbacska deák lettem, tetejétől aljáig megtelt a fazekas polc, de biz én minden tizedik könyvemről se tudtam volna megmondani, mi van benne. Volt olyan is, amit ki se nyitottam még, de a címét sorban el tudtam fűjni valamennyinek.

Egyszer, ahogy a könyveimet porolgotam, odajön hozzám az édesapám, és azt kérdezi: hány könyvem van már?

– Egy híján száz – feleltem büszkén.

– No, ehol a századik – húzott elő a hóna alól édesapám egy takaros kis könyvet. – Éppen most hozta haza a könyvkötő.

Fekete bőrkötésű, aranymetszésű könyvecske volt, szemüveges bagoly volt rányomva a táblájára, a bagoly papírtekerccset tartott a csőre közt, s arra volt írva a könyv címe: „Okos könyv.”

– Ez lesz a legszebb könyvem – tettem volna be a helyére a könyvet, de apám megfogta a kezemet.

– Szeretném, ha el is olvasnád. Én írtam, ami benne van, te majd folytathatod.

¹ szolgabíró: a megye választott bírása

² plajbász: ceruza

– Apám írta? – nyitottam föl megzavarodva a könyvet.
Üres volt az egész, mint valami notesz. Csak az első lapjára volt ráírva az édesapám szép, öreges betűivel ez az egy sor: „*Sose kívánj több földet, mint amennyit meg bírsz szántani!*”
Azóta sohase tettem be a könyvtáramba könyvet olvasatlan. Az Okos könyvbe azonban jegyeztem már egyet-mást magam is azóta, de az édesapáménál okosabb tanácsot egyet se.

Feladatok, kérdések

1. Mivel érdemelte ki a kisfiú, hogy megismerhette édesapja könyvtárát? Olvasd fel az ide vonatkozó szövegrészt!
- ✿ 2. A kisdiák elsőnek azt a könyvet választotta, amelyiknek a „*legszebb volt a táblája. Csupa virág, meg pillangó*”.
 - a) Beszéljétek meg, milyen „haszonnal” járt a gyerek számára a szép könyv elolvasása!
 - b) *A külsőségek megtéveszthetik az embert*. Érveljétek az állítás mellett vagy épp ellene! (Említsetek saját tapasztalatokat és példákat is!)
3. Idézz a szövegből, mit tanácsolt az édesapa a második könyvvvel kapcsolatban! Mi lett ennek a választásnak az eredménye?
4. *Virágkereskedés árjegyzéke, verses könyv* – és következtek sorra az újabb és újabb könyvek. Meséld el, milyen következményekkel járt a könyvgyűjtés és a könyvkölcsönzés!
- ✿ 5. Beszéljétek meg, hogyan irányította megfelelő útra a gyermekét az édesapa! Milyen szerepe volt ebben a századi könyvnek?
6. Olvasd fel a szövegből azt a két mondatot, amelyik a felületes, illetve amelyik az alapos és elmélyült olvasásra vonatkozik!
7. A két szereplő között harmonikus apa-fiú viszonyt ismerhettünk meg. Igazold ezt a megállapítást a szöveg alapján!

Kapcsolódó

1. Móra Ferenc írásának a története a száz évvel ezelőtti időkbe vezet vissza. Sok szó és kifejezés már magyarázatra szorul a szövegből. Mondd a mai szóhasználat szerint: „*könyv jó nyalábbal*”, „*cifrább, szegényesebb*”; „*legszebb volt a táblája*”! Folytasd a régies szavak felsorolását és a magyarázatuk megadását!
- ✿ 2. Beszélgetsetek a nyári olvasmányélményeitekről! Idézzétek fel a számotokra legkedvesebb műveket! Indokoljátok meg, miért az a könyv tetszett nektek a legjobban!
- 📖 3. Készítsd el az *Okos könyv* borítóját! Olvasd fel előtte a szövegből azt a mondatot, amelyikhez hűnek kell lennie a rajzodnak!

MÓRA FERENC (1879–1934)

A budapesti egyetemen tanári diplomát szerzett, de pedagógusként csak rövid ideig dolgozott. Az írás vonzotta, ezért a *Szegedi Naplónál* helyezkedett el újságíróként, közben sorra jelentek meg a versei és elbeszélő művei is.

Közel egy évtizedig könyvtárosként dolgozott, majd 1917-től a szegedi múzeum igazgatója lett. Régészként értékes feltárásokkal és leletekkel gazdagította a múzeumot.

Regényei közül: *Rab ember fiaj*, *Csilicsali Csalavári Csalavér*, *Kincske-reső kisködmön*, *Az aranykoporsó*.

Családunk minden tagjának, a legöregebbtől a legifjabbig ugyanaz a kis gyengéje van: nevezetesen az olvasás. Aligha lehet bármelyikünket is rávenni arra, hogy könyvét akármi-lyen okból egy pillanatra is félretegye, hogy valami más fontos vagy halaszthatatlan dolgot elintézzon. [...] Igazán jól lehet úgy csinálni az egyik dolgot, hogy közben a másikat sem hagyjuk abba, nem igaz? Bevallom, hogy ezáltal hébe-hóba egy-két apróbb baleset is előfor-
dul – de mit számít az? [...]

Anyá, mondjuk, a konyhában áll és az ebédet főzi. Szerencsére elfelejtette a fazék alatt fel-
csavarni a gázlángot, különben az étel valószínűleg már egy icipicit feketés lenne. Kezében
ugyanis könyvet tart, melyet olvas. Másik kezében főzőkanál, mellyel egyre csak kavargat.
Azaz szigorúan véve tulajdonképpen nem is igazi főzőkanálról van szó, inkább egy lázmé-
rőről. Kis idő múltán a füléhez tartja, és fejcsóválva mondja: – Már megint egy órát késik.
Így persze sosem készülök el időre. [...]

A kisöcskös (tízéves) úton van, mondjuk, az iskola felé. Természetesen az ő kezében is
könyv van és olvas, hiszen mi mást tehetne a hosszú villamosút alatt? A villamos zötyög
és csörömpöl, fel és alá utazik, és mégsem mozdul egy tapodtat sem. Azaz, szigorúan véve
tulajdonképpen nem egészen igazi villamos ez, hanem a házunk liftje, amelyből öcsi elfe-
lejtett kiszállni. Amikor néhány óra múlva még mindig nem érkezett meg az iskola előtti
megállóba, gondterhelten mormogja: – Majd megint nem fogja elhinni a tanító bácsi, hogy
nem az én hibámból kések el mindig. [...]

Cicánknak, mint a legtöbb cicának, az a feladata, hogy egeret fogjon. Hivatása a minde-
ne, ezért ül oly gyakran órákon át, mondjuk, egy egérlyuk előtt a szoba bal hátsó sarkában,
a ruhásszekrény mellett. Magától értetődően neki is egy kis könyv van a mancsai között,
hiszen mi jobbat tehetne a lesben várás hosszú ideje alatt, mint hogy olvas. (És aki elhiszi,
hogy egy cica olvasni tud, azon se csodálkozzék, hogy beszél is.) Ő tehát, mint mondtuk,
az egérlyuk előtt ül. Azaz, szigorúan véve tulajdonképpen nem is egészen igazi egérlyukról
van szó. Mialatt olvasott ugyanis, az egerek egyszerűen megfordították, és egy picit odébb
tolták, és most a konnektor előtt ül. Kicsivel később belekap a karmaival, és a szikrák a far-
kán ütköznek ki. – Miau! – nyávog ijedten. – Ez a könyv valóban csupa feszültség! [...]

Az egyetlen, aki nem olvas a családban, az a könyvmoly, amely, mondjuk, éppen a nagy
Révai lexikon nyolcadik kötetében lakik. Nem, ő nem olvas. A könyveket kizárólag az
ehetőség szemszögéből nézi. Ennél fogva a „jó” és a „rossz” ízeletről alkotott ítélete csak igen

csökkent értékű, és mi, többiek nem is tekintjük őt teljes értékű családtagnak. No, most tán megkérdezi valaki, miféle rokoni kapcsolatban állok is én magam a család többi tagjával. Meg kell vallanom, hogy ezzel nem vagyok egészen tisztában. Vagyis, szigorúan véve egyáltalán nem ismerem ezt a népséget, és magunk közt szólva, alig hiszem, hogy ilyenek léteznek. Lehetséges, hogy az egész história, amit most elmeséltem, azért lett ilyen, amilyen, mert írás közben egyúttal egy könyv fekszik előttem, amelyet olvasok.

S most legfeljebb azt tanácsolhatom nektek, hogy tegyétek ugyanezt. Vagyis, szigorúan véve már ezt is tesztitek, hiszen másképp mindezt itt nem is olvastátok volna. Tehát, maradjatok nyugton, és hagyjatok engem is tovább olvasni!

(Fordította: Hárs Ernő)

Feladatok, kérdések

1. Keresd meg, hol és hányszor fordul elő a „szigorúan véve” kifejezés a történetben!
 - a) Magyarázd meg a szöveg alapján a jelentését!
 - b) Fogalmazd meg, mit fejez ki a cím! (Segít az értelmezésben, ha az interneten vagy a könyvtárban megkeresed, melyik kötet legelején található a szöveg.)
2. Foglald táblázatba, kik a történet szereplői, és milyen balesetek érik őket! Ne feledd el a *láz mérő*, a *lift* és a *gázláng* stb. szavakról sem!
3. Az elbeszélő utal a történet keletkezésének a körülményeire is: „*az egész história, amit most elmeséltem, azért lett ilyen, amilyen, mert írás közben egyúttal egy könyv fekszik előttem, amelyet olvasok*”.
 - a) Említs olyan elemeket a történetből, amelyek meseszerűnek tűnnek!
 - b) Hozz példákat olyan eseményekre, amelyek nagyon is valóságosak!
 - c) Magyarázd meg az elbeszélő szavai alapján, mi okozza a meseszerű és a valóságos elemek együttes jelenlétét!

Kapcsolódó

1. Alsó tagozatos korotokban megtapasztalhattátok már, hogy olvasóként ne csak a szövegek elsődleges, szó szerinti jelentésére figyeljete, hanem igyekezzetek megfejteni az „üzenetüket” is. Keressétek meg az interneten, kiktől származnak a következő idézetek! Fogalmazzatok meg saját szavaitokkal, mit üzennek nektek ezek a gondolatok!
 - a) „...csak akkor kapsz a könyvektől valamit, ha tudsz is adni olvasmányaidnak valamit.”
 - b) „Az olvasmány csak az a fejünknek, ami az étel a szánkknak. [...] Amely napon nem olvasol, vesztesz.”
 - c) „A könyvet mindig ketten alkotják: az író, aki írta, s az olvasó, aki olvassa.”
 - d) „Az az ember, aki nem olvas könyvet, semmiben sem különbözik attól az embertől, aki nem tud olvasni.”

MICHAEL ENDE (1929–1995)

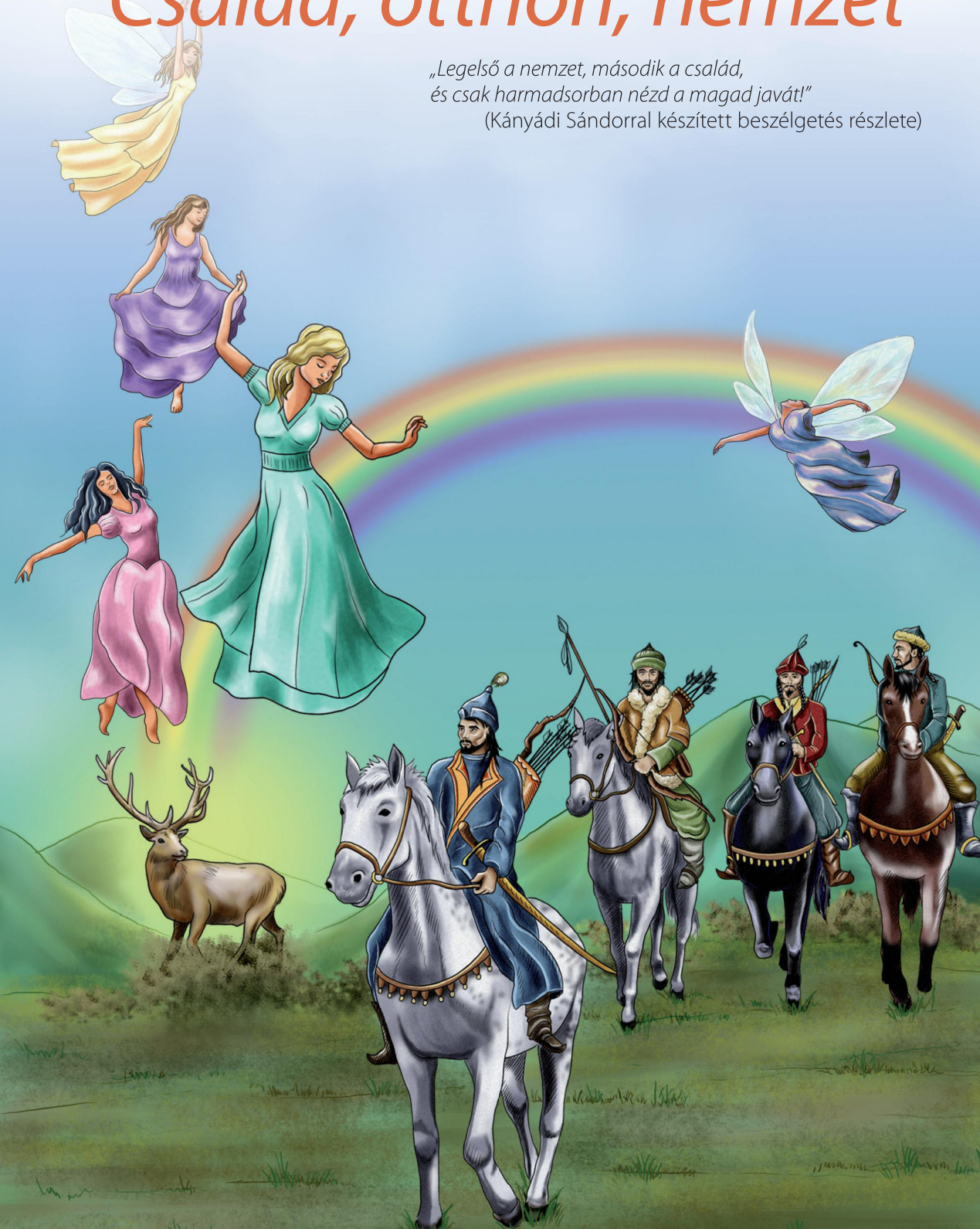
Német író, népszerűségét gyermekkönyveinek köszönheti. Színiiskolát végzett, majd színházi író és filmkritikus lett. 1979-ben keletkezett leghíresebb műve, *A Végtelen Történet*, melyet később meg is filmesítettek.

Ismertebb írásai: *Gombos Jim és a Rettegett 13*, *Momo*, *Varázslóiskola és más történetek*.

Család, otthon, nemzet

„Legelső a nemzet, második a család,
és csak harmadsorban nézd a magad javát!”

(Kányádi Sándorral készített beszélgetés részlete)

Család, otthon, nemzet – a versekben, lírai alkotásokban

Életünk során sokféle kapcsolatot teremtünk, számtalan kötődést alakítunk ki a környezetünkben élőkkel. **A legfontosabb kötelékek egész életünkben a családunkhoz fűznek bennünket:** oda, ahová születünk, illetve amelyet később mi magunk alapítunk.

A család fogalmát a *Magyar értelmező kéziszótár* így határozza meg: „A szülők, a gyermekek és a közelebbi hozzátartozók közössége. [...] A közeli rokonok összessége”.

Országunként, korunként és kultúránként – de sokszor emberenként is – változik, hogy kinek mit jelent a család. Az előbbi meghatározásból is látjuk, hogy a szülők, a gyerekek és a nagyszülők alkotják a szűkebb családot. A rokonok kifejezést is nap mint nap használjuk: közéjük tartoznak a nagybácsik, a nagynénik és az unokatestvérek is. Őket vérségi kapcsolat fűzi egymáshoz, együtt alkotják a nagyobb családot.

A **család** és az **otthon** szavak szorosan összetartoznak. Nem véletlen, hogy az *otthon* szóhoz a „Családias környezet” meghatározást találjuk a szótárban, az *otthonosra* pedig a „Barátságos, meghitt környezetet nyújtó” helyet.

A családi és a nagyobb közösségek közös gondolkodása és együttműködése tesz képessé minket arra, hogy közös céljainkat megvalósítsuk.

A nagyobb közösség, a **nemzet a történelem során kialakult tartós emberi közösség**. Az évek során sokszor hallottad már a nemzet, a magyar nemzet kifejezéseket is. Tanultál már a honfoglalásról, sok ismeretted van történelmünk jelentős eseményeiről és alakjairól is. Arról is hallottál már, milyen nagy áldozatot hoztak ősünk azért, hogy a magyar nemzet függetlenségét megvédjék. De vajon mi tesz egy embercsoportot nemzetté, majd mi tartja össze azt a nemzetet? Nagyon sok tényező, így **a közös terület, a közös nyelv és a kultúrában megmutatkozó sajátosságok** is meghatározó szerepet játszanak ebben.

Sok költő és író is megvallotta már gondolatait a családdal, az attól elválaszthatatlan otthonnal, valamint a nagyobb közösséggel, a nemzettel kapcsolatban. Tamási Áron¹ író egyik regényében a „Mi célra vagyunk a világon?” kérdésre a következő választ adta: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”.

De vajon hol találhatja meg az ember az otthonát? Bizonyára ott, ahol a családja, a szerettei is élnek, és ahová jó hazamenni, ahol jó megpihenni. Épp úgy, ahogy Wass Albert² vallja egyik írásában: „Otthon az, ahova hazatérsz. Ahol valaki vár este. Ahol ismered a fal kopásait, a szőnyeg foltjait, a bútorok apró nyikorgásait. Ahol úgy fekszel le az ágyba, hogy nem csak alszol, hanem pihensz. Nem csak pihensz, hanem kipihened magad. Kipihened az életet, az embereket, mindent. Ahol otthon vagy, az az otthon”.

¹ Tamási Áron (1897–1966): erdélyi magyar író

² Wass Albert (1908–1998): erdélyi magyar író, költő

A következő órákon olyan verses és prózai alkotásokkal ismerkedsz meg, amelyek a családról, az otthonról és a nemzetről szólnak. A fejezeten belül három részt állítottunk össze, amelyek között **témájukban**¹ nincsenek éles határvonalak, hisz a három szó: a **család**, az **otthon** és a **nemzet** elválaszthatatlanok egymástól. Az alfejezeteknek az alábbi címeket adtuk:

Család, otthon, nemzet –

- **a versekben, lírai alkotásokban;**
- **a mesék, a mondák és a mítoszok világában;**
- **a bibliai történetekben.**

Először versekkel ismerkedhetsz meg. Kedvelt téma az irodalomban a szülő és a gyermek kapcsolatának ábrázolása. Erről már olvashattál alsó tagozatos korodban József Attila *Mama* című versében is. Az első részfejezetben is ezt ígéri Weöres Sándor, Kányádi Sándor és Petőfi Sándor versei. Sok műnek már a címe is jelzi a családdal összefüggő témáját. Ilyen vers Arany János *Családi kör* című költeménye is, amelyben egy szegény sorsú, mégis boldog család tagjaival ismerkedhetsz meg.

Mindezek előtt idézzük fel néhány szempont alapján, mit tanultunk az elmúlt években az irodalmi alkotásokról!

Eredet szerint lehet:

Népköltészeti alkotás	Műköltészeti alkotás
• közösségi alkotás • szájhagyomány útján terjed • szövege változik	• szerzője ismert • olvasásra szánt, nyomtatott formájú • szövege állandó

Formája szerint lehet:

Vers	Próza
• kötött ritmusú • verssorokra, versszakokra tagolódik • gyakran rímel	• kötetlen ritmusú • bekezdésekre, fejezetekre tagolódik • írásképe folyamatos

A vers és a próza jellemzőiről, a ritmusról és a rímről még sok ismeretet szerezhetsz a fejezetben szereplő művek megismerése során.

Feladatok, kérdések

1. a) Nevezd meg, ki a sógor, a sógornő, az ükapa és az ükanya, a szépapa és a szépanya!
- b) Tudod-e, ki neked édesanyád lánytestvérének a fia, illetve édesapádnak a húga?
2. Hány nemzedék, hány generáció él együtt a te otthonodban?
3. Kérdezd meg nagymamádat és nagypapádat is a következőkről!
 - a) Az ő gyerekkorukban egy házban éltek-e a gyerekek, a szülők és a nagyszülők?
 - b) Milyen munkamegosztás volt a családban? Milyen feladatai voltak gyerekként a nagyszüleidnek a háztartásban?
4. Értelmezzétek Kosztolányi Dezső² gondolatát: „Bizony hajoljatok meg az öregebbek előtt, / akár utcaseprők, akár miniszterek.”

¹ téma: a művek alapjául szolgáló gondolat

² Kosztolányi Dezső (1885–1936): magyar író, költő

1. Ó ha cinke volnék,
útra kelnék,
hőmpölygő sugárban
énekelnék –
minden este
morzsára, búzára
visszaszállnék
anyám ablakára.

2. Ó ha szellő volnék,
mindig fújnék,
minden bő kabátba
belebújnék –
nyári éjen,
fehér holdsütésen
elcsitulnék
jó anyám ölében.

3. Ó ha csillag volnék
kerek égen,
csorogna a földre
sárga fényem –
jaj, de onnan
vissza sose járnék,
anyám nélkül
mindig sírdogálnék.

A költemény az elvágódás és a visszatérés kettős érzését szólaltatja meg.

Az 1. és a 2. versszakban a „minden este” és a „visszaszállnék” szavak még a visszatérés lehetőségét fejezik ki. A távolság növekedésével – immár *csillagként* – az utolsó versszakban megszűnik a szeretett édesanyához való hazatérés lehetősége, így az otthon biztonságot nyújtó érzése is. A beszélő emiatti fájdalmát fejezi ki az utolsó versszakban a „jaj” indulatszó és a „sírdogálnék” ige is.

A költemény műfaja **dal**. A dal lírai műfaj, egyszerű érzelmeket, hangulatokat és gondolatokat fejez ki közvetlen formában. Jellemzője a világos szerkezet, a zeneiség, a költői kifejezőeszközök gazdag használata. (A költői kifejezőeszközökről részletesen majd a *János vitéznél* fogsz tanulni.)

Az irodalmi alkotásokat formailag két nagy csoportba osztjuk: verses és prózai szövegekre. A verses szöveg a nyelvi kifejezés egyik formája, zenei hatását a versritmus teremti meg. A versritmus létrejöhet:

1. A gondolatok és a mondatok ismétlődéséből.
2. A nagyobb nyomatékkal ejtett szótagok szabályos váltakozásából vagy a különböző időtartamú szótagok összekapcsolódásából. (Ezzel majd 6. osztályban ismerkedsz meg.)
3. Fontos ritmusképző elem a rím is.

A versek ritmusa tehát kötött, mert szabályszerű változások hozzák létre. (Lásd majd a fejezet műveiben is.)

¹ A mű a *Rongyszőnyeg* versciklus cím nélküli, számozott, 19. verseként jelent meg először nyomtatásban. Ezt a változatot eredeti formájában, a vers első sorával nevezzük meg

Feladatok, kérdések

1. Kire vagy mire jellemző?
- a) Másold le a szavakat a minta alapján egymás mellé: *cinke, szellő, csillag!*
- cinke

szellő

csillag
- b) Írd a szavak alá, melyik kifejezés, szókapcsolat jellemző rájuk: *útra kelnék, sírdogálnék, fújnék, visszaszállnék, elcsitulnék, vissza sose járnék!*
- c) Egészítsd ki szóban a leírtakat a vers alapján!
2. Válaszd ki a felsoroltak közül, mit fejez ki a versszakok elején az „Ó” indulatszó!
- a) A fájdalmat érzékelteti.
- b) A vágyódást fejezi ki.
- c) A csodálkozást mutatja.
3. a) Gyűjtsd ki a versből az igéket! Milyen személyben, számban és módban állnak?
- b) Vesd össze megállapításodat a 2. feladatra adott választoddal! Mit tapasztaltál?
4. Készítsetek gondolatterképet a *család* szóhoz kapcsolódóan csomagolópapírra! Legalább nyolc-tíz szót jelöljtek benne! A megbeszélés után karikázzátok be azokat a kifejezéseket, amelyeket a legtöbben lejegyeztetek! (Ha valamelyik hiányzik az ábrákból, pótoljátok!)
5. Tanuld meg a verset!

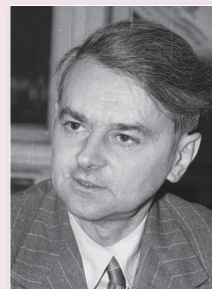

Kapcsolódó

1. Értelmezd a kifejezéseket: „*hömpölygő sugárban*”, „*elcsitulnék*”, „*csorogna a földre sárga fényem*”!
2. a) Próbálkozz meg te is a versírással! Kezdődjenek a versszakok így: Ó, *ha virág volnék; Ó, ha állat volnék; Ó, ha autó volnék!*
- b) Olvassátok fel egymásnak a leírtakat! Ki az, akinek az eredeti vers szótagszámát – 6-4-6-4-4-6-4-6 – is sikerült betartania?

WEÖRES SÁNDOR (1913–1989)

Költő, műfordító. Tizennégy éves korában jelentek meg első versei. Pályája során sok verset írt a gyerekeknek, feladatának tartotta, hogy megismertesse velük a költészet szépségét. Ezt tette a *Bóbita*, a *Ha a világ rigó lenne* című versesköteteivel is, amelyek igen népszerűek a gyerekek körében. Sok versét meg is zenésítették, műveinek ritmikussága szinte sugallja a dallamot.

1. Búzá-t vittem a malomba,
hej, de régen volt,
amikor még a Küküllőn¹
malom duruzsolt.
2. Megőröltem a búzámat,
lisztje, mint a hó,
Örült neki a ház népe,
kivált nagyanyó.
3. Sütött is az új búzából
olyan kenyeret,
illatára odagyűltek
mind a gyerekek.
4. Azóta is azt kívánom:
legyen a világ
olyan, mint a búza közt
a kék búzavirág.
5. Mindenkinek jusson bőven
illatos-fehér,
ropogósra süttöt, foszlós
nagyanyó-kenyér!

A kenyérsütéshez számtalan szokás kapcsolódott, az egyik szerint az új búzából az első kenyeret Szent István napjára sütötték. Ezt a **hagyományt** tudatosan ápolta nemcsak a kisebb közösség, hanem az egész nemzet is. **A hagyomány olyan szokás, ízlés, felfogás, amelyet egy közösség tudatosan ápol, és így biztosítja annak továbbélését. A nemzeti hagyomány már a nagyobb közösségben, a nemzet közösségében tovább élő, tudatosan ápoltság, ízlés, felfogás, illetve szellemi örökség.**²

Legyen szó felnőttől vagy gyerekről, aki Kányádi Sándor versének a címét meglátja – vagy meghallja –, egészen biztos, hogy jóleső érzések ejtik rabul.

Már magának a *nagyanyó* szónak különleges hangulata van, amely még a nagymama kifejezésnél is többet sejtet bizalmas és kedveskedő alakjával. A szóösszetétel másik tagja, a *kenyér* pedig nemcsak az emberi táplálékot jelöli, hanem magát az életet is. Jelentőségére a keresztény világ legismertebb imádsága, a *Miatyánk* szavai is rámutatnak: „*Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma*”. De számtalan szólásunkban és közmondásunkban is szerepel a kenyér szó.

¹ Küküllő: folyó Romániában, Erdélyben

² A *Magyar értelmező kéziszótár* (Akadémiai Kiadó, 2014) nyomán

Kányádi Sándor versében a lírai én egy gyermekkori emlékét beszéli el: ennek során a malomba vitt lisztből szinte a szemünk előtt lesz ropogós, illatos és fozslós kenyér. Az utolsó két versszak egyben a lírai beszélő kívánságát is megfogalmazza: szavai nemcsak magára a táplálékra, hanem a családi kapcsolatok fontosságára is rámutatnak.

Sokszor olvastad már a tankönyvben a lírai alany és a versbeli beszélő kifejezéseket. Azt is tudod már, hogy a lírai művekben **a lírai én (lírai alany) szólal meg közvetlen formában, általában egyes szám első személyben. A személyes érzelmeit, gondolatait fejezi ki, önmaga lelki folyamatairól és gondolatairól szól érzelmekkel teli és hangulatilag gazdag módon.** Ilyenkor nem a költő beszél hozzánk, a lírai én ugyanis egy elképzelt helyzetben szólal meg. **A lírai én nem azonos magával a szerzővel, a költővel,** még akkor sem, ha nagyon sok életrajzi elem, esemény található a versben.

Alsó tagozatos korodban már sokszor hallottad a **vers** és a **rím** fogalmakat is. **A vers az irodalmi nyelvhasználat egyik formája, többnyire ritmikus és rímes. A verssor a vers egységnyi része, ezek szabályos elrendezéséből jön létre maga a ritmus. A rím is a vers egyik jellemzője, az azonos vagy rokon hangzású szavak, szótagok meghatározott helyen történő összecsengése.**

Feladatok, kérdések

1. Melyik versszakban olvastál a következőkről? Írd a megállapítások betűjele mellé a versszakok számát! (Például: a) – 1.)

- A lírai alany egy régi emlékét idézi fel, amikor gyerekként a Küküllő melletti malomba búzát vitt.
- A búzából őrölt fehér lisztet a ház népe is nagy örömmel fogadta.
- A lírai alany megfogalmazza a kívánságát: olyan legyen a világ, „*mint a búza közt a kék búzavirág*”.
- Az új búzából sült kenyér illatára mind összegyűltek a gyerekek.
- A versbeli beszélő azt kívánja, hogy mindenkinek jusson „*illatos-fehér, ropogósra sült, fozslós*” kenyér.

2. Figyeld meg, mi idézi elő a verssorok összecsengését, mi adja ki a rímeket!

- Másold le az egyik versszakot, és jelöld az összecsengő sorvégeket azonos betűkkel! Mit tapasztaltál?
- Figyeld meg az azonos betűvel jelölt sorvégeket! Megegyeznek-e a magán- és a mássalhangzók?
- A táblázat segítségével nevezd meg, melyik rímfajta jellemzi Kányádi Sándor versét!

A rímfajta neve	Rímképlet	A rímek elhelyezkedésének módja
páros rím	a a b b	Az egymást követő verssorok párosával rímelnek.
keresztírím	a b a b	A verssorok keresztben rímelnek egymással, az első a harmadikkal, a második a negyedikkel.
bokorrím	a a a a	Több, egymás utáni sor rímel egymással.
ölelkező rím	a b b a	Az első és a negyedik sor ríme „átöleli” a közöttük rímelő sorokat.
félrím	x a x a	A verssorok számának csak a fele rímel egymással, általában a páros számú sorok.

Kapcsolódó

1. A *Magyar szinonimaszótárban* a *nagyanyó* szónak a következő rokon értelmű kifejezéseit olvashatjuk: *nagyanya, nagymama, nagymami, nagy(ka), mamika, öreganya, szüle, nyanya* stb.

a) Mutass rá, milyen hangulati különbség van a szavak és a *nagyanyó* szó között!

b) Foglald mondatba a szinonimák közül legalább hármat! Érzel-e hangulati vagy használatbeli különbséget a rokon értelmű szavak között? Indokold a válaszodat!

2. Párosítsd a szólásokat, közmondásokat azok jelentésével! Jegyezd le az összeillő párok betűjelét és számát!

a) *Megette a kenyerét javát.*

b) *Ki dolgozni nem szeret, nem érdemel kenyeret.*

c) *Maga kenyere van.*

1. A dologtalan ember azt az ételt sem érdemli meg, amit megeszik.

2. Túl van élete derekán, már nem fiatal ember.

3. Elköltözött a szüleitől, önállósította, függetlenítette magát.

3. Legalapvetőbb élelmiszerünk a kenyér, mely az életet, a megélhetést és az otthonot is jelképezi.

a) Nézz utána, melyik az az állami ünnepünk, amelyiken a nemzeti színű szalaggal átkötött kenyérrel fejezzük ki az élet és a haza összekapcsolódását!

b) A hagyomány szerint az új búzából az első kenyeret Szent István-napra sütötték. Melyik hónapunkat nevezzük ezért az új kenyér havának is?

4. Különböző hiedelmek éltek azzal kapcsolatban, mikor volt szabad kenyeret sütni. Búvárkodj a könyvtárban és az interneten az alábbi kérdésekben!

a) A hét melyik napján nem volt szabad kenyeret sütni?

b) Milyen jeles napokon tiltották még a kenyérsütést?

KÁNYÁDI SÁNDOR (1929–2018)

Erdélyi magyar költő, Nagygalambfalván született. A település a Nagy-Küküllő folyó partján terül el. A középiskoláit Székelyudvarhelyen végezte, majd a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem magyar irodalom szakán tanult. Tanári diplomájának megszerzése után különböző lapok munkatársaként, majd harminc éven át (1960-tól 1990-ig) a *Napsugár* című gyermeklap szerkesztőjeként dolgozott. A Digitális Irodalmi Akadémia alapító tagja, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja volt.

Verseit a gondolati és a formai gazdagság jellemzi, sok művét a helyi kötődés, az erdélyi táj jelene és múltja, növény- és állatvilága ihlette (*Csukástó, Az elveszett követ* stb.). Költészetének meghatározó témája az erdélyi magyar kisebbségi sors és az anyanyelv megtartó ereje.

Arany János: *Családi kör*

1. Este van, este van: ki-ki nyugalomban!
Feketén bólingat az eperfa¹ lombja,
Zúg az éji bogár, nekimegy a falnak,
Nagyot koppan akkor, azután elhallgat.
Mintha lába kelne valamennyi rögnek,²
Lomha földi békák szanaszét görögnek,
Csapong a denevér az ereszt sodorván,
Rikoltoz a bagoly csonka, régi tornyán.
2. Udvaron fehérlik szőre egy tehénnek:
A gazdasszony épen az imént feje meg;
Csendesen kérődzik, igen jámbor fajta,
Pedig éhes borja nagyokat dőf rajta.
Ballag egy cica is – bogarászni restel –
Óvakodva lépked hosszan elnyult testtel,
Meg-megáll, körülnéz: most kapja, hirtelen
Egy iramodással a pitvarba³ terem.
3. Nyitva áll az ajtó; a tüzelő fénye
Oly hivogatólag süt ki a sövényre.
Ajtó előtt hasal egy kiszolgált kutya,
Küszöbre a lábát, erre állat nyújtja.
Benn a háziasszony elszűri a tejet,
Kérő kis fiának enged inni egyet;
Aztán elvegyül a gyermektársaságba,
Mint csillagok közé nyájas hold világa.
4. Egy eladó lány⁴ a tűzre venyigét⁵ rak:
Ő a legnagyobb s szebb... a hajnali csillag.
Vasalót tüzesít: új ruhája készen,
Csak vasalás híja... s reggel ünnep leszén.
Körül az apróság, vidám mese mellett,
Zörgős héju borsót, vagy babot szemelget,
Héjából időnként tűzre tesznek sokat:
Az világítja meg gömbölyű arcukat.

¹ eperfa: fekete vagy fehér színű gyümölcsöt termő fa; szedernek is nevezik

² rög: kisebb-nagyobb kemény földdarab

³ pitvar: a parasztháznak az a helyisége, amely az udvarról vagy a nyitott oldalú folyószerű tornácról nyílik

⁴ eladó lány: eladósorban van; férjhez mehet

⁵ venyige: száraz szőlővessző

5. A legkisebb fiú kenyeret kér s majszol;
Üszköt¹ csóvál néha: tűzkigyókat rajzol.
Olvas a nagyobbik nem ügyelve másra:
E fiúból *pap lesz*, akárki meglássa!
Legalább így szokta mondani az apjok,
Noha a fiú nem imádságon kapkod:
Jobban kedveli a verseket, nótákat,
Effélét csinálni maga is próbálgat.
6. Pendül a kapa most, letevé a *gazda*;
Csíkos tarisnyáját egy szegre akasztja;
Kutat az apró nép, örülne, ha benne
Madárlátta² kenyér-darabocskát lelne.
Rettenve sikolt fel, amelyik belényul:
Jaj! valami ördög... vagy ha nem, hát... kis nyúl!
Lesz öröm: alunni se tudnak az éjjel;
Kinálják erősen káposzta-levéllel.
7. A gazda pedig mond egy szíves *jó estét*,
Leül, hogy nyugassza eltörődött testét,
Homlokát letörli porlepett ingével:
Mélyre van az szántva az élet-ekével.
De amint körülnéz a víg csemetéken,
Sötét arcúak elsimulnak szépen;
Gondülő pipáját a tűzbe meríti;³
Nyájas szavu nője mosolyra deríti.
8. Nem késik azonban a jó háziasszony,
Illő, hogy urának ennivalót hozzon,
Kiteszi közepre a nagy *asztalszéket*,⁴
Arra tálalja fel az egyszerű étket.
Maga evett ő már, a gyerek sem éhes,
De a férj unszolja: „Gyer közelebb, édes!”
Jobb ízű a falat, ha mindnyájan esznek, –
Egy-egy szárnyat, combot nyújt a kicsinyeknek.
9. De vajon ki zörget? „Nézz ki, fiam Sára:
Valami szegény kér helyet éjtszakára:
Mért ne fogadnók be, ha tanyája nincsen,
Mennyit szenved úgyis, sok bezárt kilincsen!”

¹ üszök: parázsló végű fadarab

² madárlátta: mezei munkából vagy hosszabb útról maradékként hazavitt kenyér

³ pipáját tűzbe meríti: meggyújtja a pipát

⁴ asztalszék: alacsony, középen lyukas asztal